

Nieuwe Rode Lijst Libellen

Alarmbellen bij vennen en slootjes

Rode Lijsten worden onder andere gebruikt om te kunnen zien met welke soorten het niet goed gaat en welke met uitsterven bedreigd worden. Dit verandert in de loop van de tijd en daarom moeten Rode Lijsten na een aantal jaar geüpdatet worden. Dit is nu voor de Nederlandse libellen gedaan. De Rode Lijst is belangrijk voor bescherming en beleid: soorten die bedreigd zijn worden extra beschermd. Er is veel veranderd in vergelijking met de vorige Rode Lijst Libellen uit 2011. Er zijn positieve veranderingen, maar ook enkele zorgwekkende ontwikkelingen.

Voor de Nederlandse Rode Lijst vergelijken we het huidige voorkomen in Nederland met het referentiejaar 1950. Daarbij kijken we zowel naar verspreiding als naar het aantal individuen (Van Grunsven et al., 2026). We hebben echter pas goede verspreidingstrends vanaf 1991 en aantalstrends vanaf 1999. Van de periode rond 1950 hebben we heel weinig waarnemingen. Om toch de huidige situatie met die van 1950 te kunnen vergelijken gebruiken we de data van 1920-1960 om de toestand in het referentiejaar, 1950, in te schatten. Voor de eerste periode gebruiken we een grove methode die met weinig waarnemingen overweg kan, voor de recente periode gebruiken we de trends van het Meetprogramma Libellen. Een combinatie van zeldzaamheid en trends bepaalt hoe bedreigd een soort is (tabel 1).

Tekst:

Roy van Grunsven,

Gerdien Bos

De Vlinderstichting

Johan van 't Bosch

EIS Kenniscentrum

Insecten

Marnix de Zeeuw

& Bram Borkent

CBS*

Foto's:

Roy van Grunsven

Het is bijna niet meer voor te stellen, maar de sierlijke witsnuitlibel was weg uit Nederland. Nu is hij zo wijdverspreid dat hij niet meer op de Rode Lijst staat. De oostelijke witsnuitlibel is ook terug, maar nog steeds zeldzaam. Deze laatste soort staat als Gevoelig op de nieuwe Rode Lijst.

We hebben ook lang gedacht dat de dwergjuffer uit Nederland verdwenen was. Misschien was dat ook echt zo en is hij teruggekeerd. Het kan ook zijn dat de soort een tijdje over het hoofd is gezien. Hoe het ook zij, op dit moment komt de dwergjuffer wel in Nederland voor, maar is deze wel uiterst zeldzaam. De dwergjuffer valt onder de categorie Ernstig Bedreigd en de kans dat het op de volgende Rode Lijst weer Verdwenen uit Nederland wordt, is aanzienlijk.

Goed nieuws

Drie soorten waren volgens de vorige Rode Lijst Verdwenen uit Nederland (Termaat & Kalkman, 2012), maar zijn dat nu niet meer.

Er zijn meer soorten die de goede kant op geschoven zijn, zoals Kempense heidelibel (van Ernstig Bedreigd naar Thans Niet Bedreigd), bosbeekjuffer (van Bedreigd naar Kwetsbaar) en zuidelijke oeverlibel

Tabel 1. Overzicht Rode-Lijstcriteria. Een combinatie van factoren (trend en zeldzaamheid) bepaalt of een soort als Verdwenen (VN), Ernstig Bedreigd (EB), Bedreigd (BE), Kwetsbaar (KW), Gevoelig (GE) of Thans Niet Bedreigd (TNB) op de Rode Lijst komt.

Trend:	percentage afname					
stabiel of toegenomen	< 25%		GE	(TNB)	(TNB)	(TNB)
matig afgenomen	25 - < 50%		KW	KW	KW	(TNB)
sterk afgenomen	50 - < 75%		BE	BE	KW	GE
zeer sterk afgenomen	75 - < 100%		EB	BE	KW	GE
maximaal afgenomen	100%	VN				
Zeldzaamheid:	percentage atlasblokken	0%	> 0 - < 1%	1 - < 5%	5 - < 12,5%	≥ 12,5%

* Het CBS heeft de trends bepaald en De Vlinderstichting en EIS Kenniscentrum Insecten zijn verantwoordelijk voor de interpretatie.

De Noordse witsnuitlibel is een van de venlibellen die sterk in aantal afgenomen zijn; hij staat nu als Bedreigd op de Rode Lijst.

(van Gevoelig naar Thans Niet Bedreigd). De Kempense heidelibel kwam alleen maar voor in de Kempen, daar is hij bijna verdwenen, maar hij heeft nu grote populaties in en rond de Kop van Overijssel. De bosbeekjuffer heeft geprofiteerd van beekherstel. De zuidelijke oeverlibel is nu iets minder zeldzaam dan voorheen en de situatie is dus verbeterd ten opzichte van het referentiejaar. Toen kwam hij namelijk niet in Nederland voor; deze soort heeft duidelijk van klimaatverandering geprofiteerd.

Venlibellen, klimaatverandering en zuurstof

Veel libellen van vennen hebben het moeilijk. Een aantal soorten waren al zeldzaam, maar ze zijn bijna allemaal meer bedreigd geraakt en hebben daarom een zwaardere Rode-Lijststatus gekregen. Speerwaterjuffer was en is Ernstig Bedreigd, maar heeft inmiddels nog minder populaties dan bij de vorige Rode Lijst. Maanwaterjuffer en venglazenmaker zijn beide van Kwetsbaar naar Ernstig Bedreigd gegaan. Ven- en Noordse witsnuitlibel gingen van Kwetsbaar en Thans Niet Bedreigd naar Bedreigd. Deze vier soorten waren nooit heel algemeen, maar ze gaan hard achteruit. Zelfs de tot voor kort algemene watersnuffel en zwarte heidelibel staan nu op de Rode Lijst als Gevoelig en Kwetsbaar. Deze kwamen nog niet zo lang geleden massaal voor bij vrijwel alle vennen.

Bij de achteruitgang van venlibellen lijken klimaatverandering, en daarmee samenhangend de zuurstofbeschikbaarheid in het water, cruciale factoren te zijn. Uit recent onderzoek (Van Kleef et al., 2025) blijkt dat de venlibellen vaak alleen op de meest

zuurstofrijke plekjes in de vennen nog overleven. Een hogere watertemperatuur verhoogt de zuurstofbehoefte van een koudbloedige libellenlarf, terwijl warm water juist minder zuurstof bevat. Afbraak van slib versterkt dit, want dit proces gaat sneller bij hoge temperaturen en verbruikt dan ook meer van de al schaarse zuurstof. Op warme dagen hebben venlibellen daardoor waarschijnlijk vaak te weinig zuurstof. In ieder geval een deel van de typische vensoorten lijkt gevoeliger voor zuurstoftekorten te zijn dan zuidelijker verwante soorten. Dat kan verklaren waarom juist deze soorten zo sterk afnemen.

Groene glazenmaker

De groene glazenmaker is vrijwel verdwenen uit het westen van Nederland. In de laagvenen en veenweidegebieden in Noord-Nederland gaat het minder slecht, maar ook daar is de situatie niet rooskleurig. De groene glazenmaker is van Kwetsbaar naar Bedreigd gegaan. Rivierkreeften en slechte waterkwaliteit spelen hierbij een belangrijke rol en helaas breiden de kreeften zich nu ook uit naar het noorden. Over deze soort maken we ons grote zorgen.

Vervelende verrassing

Tot voor kort leek het ondenkbaar, maar de vuurjuffer, een van de meest algemene juffers die we hebben, is op de nieuwe Rode Lijst gekomen als Gevoelig. De soort is nog steeds wijdverbreid, maar als we naar de aantallen kijken zien we een flinke afname: meer dan een halvering sinds 1950. Dit is vooral in de laatste tien jaar gebeurd, na het verschijnen van de vorige Rode Lijst.

Tabel 2. Veel algemene soorten die bijna overal in Nederland voorkomen, zijn in de laatste tien jaar sterk achteruitgegaan en daardoor op de Rode Lijst volgens IUCN-criteria gekomen.

Soort	Rode Lijst IUCN 2024	Rode Lijst NL 2024	Rode Lijst IUCN 2011
Blauwe glazenmaker	Endangered		
Bruine glazenmaker	Endangered		
Weidebeekjuffer	Endangered		
Gewone pantserjuffer	Vulnerable		Near Threatened
Kleine roodoogjuffer	Vulnerable		
Lantaarntje	Vulnerable		Near Threatened
Steenrode heidelibel	Vulnerable		Near Threatened
Vuurjuffer	Vulnerable	Gevoelig	
Watersnuffel	Vulnerable	Gevoelig	
Grote roodoogjuffer	Near Threatened		
Variabele waterjuffer	Near Threatened		

IUCN-criteria

Om te kunnen vergelijken met andere landen maken we ook een Rode Lijst volgens IUCN-criteria. De criteria van de IUCN zijn niet helemaal hetzelfde als de Nederlandse. Het belangrijkste verschil is dat deze niet naar 1950, maar slechts tien jaar terugkijkt. Dit geeft dus meer een beeld van de recente ontwikkelingen. Veel van de gewone soorten laten een zodanige afname zien dat ze op de IUCN-Rode Lijst komen. Gewone pantserjuffer, kleine roodoogjuffer, lantaarntje, steenrode heidelibel, vuurjuffer en watersnuffel zijn allemaal Vulnerable (>30% afgenomen in tien jaar) en grote roodoogjuffer en variabele waterjuffer Near Threatened (>20% afgenomen in tien jaar). Dat zoveel gewone soorten met heel bescheiden eisen aan hun omgeving – ze leven in allerlei

slootjes en plassen – zo achteruitgaan is erg zorgwekkend. In het basisrapport van de Rode Lijst van 2011 werd ook al geconstateerd dat er een sterke afname van een viertal algemene soorten was (gewone pantserjuffer, lantaarntje, steenrode heidelibel en zwarte heidelibel), maar deze zijn toen bijgesteld van Vulnerable naar Near Threatened met de opmerking dat de kans op uitsterven nihil leek. Helaas is deze afname versneld doorgezet en komen ze nu alsnog als Vulnerable op de IUCN-lijst. De zwarte heidelibel komt met een afname van 84% in tien jaar nu zelfs als Critically Endangered op de IUCN-Rode Lijst. De laatste tien jaar zijn er dus een aantal zeer zorgwekkende ontwikkelingen die wel op de IUCN-Rode Lijst, maar minder duidelijk op de officiële Rode Lijst te zien zijn (tabel 2).

Vuurjuffer is nog steeds op veel plekken te vinden, maar sterk in aantal afgenomen en nu op de Rode Lijst opgenomen als Gevoelig.

Tabel 3. Een aantal soorten laten een verschuiving zien in hun Rode-Lijststatus ten opzichte van de vorige Rode Lijst. Er zijn ook soorten die dezelfde status hebben behouden.

Soort	Rode Lijst 2024	Rode Lijst 2011
Mercurwaterjuffer	VN	VN
Bronslibel	VN	VN
Donkere waterjuffer	EB	EB
Speerwaterjuffer	EB	EB
Hoogveenglanslibel	EB	EB
Dwergjuffer	EB	VN
Gewone bronlibel	EB	BE
Maanwaterjuffer	EB	KW
Venglazenmaker	EB	KW
Geelvlakheidlibel	EB	
Noordse winterjuffer	BE	BE
Gaffellibel	BE	BE
Gevlekte glanslibel	BE	BE
Noordse glazenmaker	BE	KW
Groene glazenmaker	BE	KW
Venwitsnuitlibel	BE	KW
Noordse witsnuitlibel	BE	
Bosbeekjuffer	KW	BE
Zwarte heidelibel	KW	
Kleine tanglibel	GE	GE
Oostelijke witsnuitlibel	GE	VN
Vuurjuffer	GE	
Watersnuffel	GE	
Sierlijke witsnuitlibel		VN
Kempense heidelibel		EB
Beekrombout		BE
Gevlekte witsnuitlibel		KW
Zuidelijke oeverlibel		GE

Libellen luiden de noodklok

De Rode Lijst laat een paar duidelijke patronen zien. Een aantal soorten doen het goed, maar er zijn ook serieuze problemen. Veel venlibellen staan enorm onder druk. Groene glazenmaker is recent hard af aan het nemen. En – misschien wel het meest zorgwekkend – de soorten van de simpele slootjes hebben het moeilijk. Als zeldzame soorten – die hele bijzondere vegetaties of omstandigheden nodig hebben – achteruitgaan is dat jammer, omdat we daarmee unieke natuur kwijtraken. Maar dat nu ook hele algemene soorten sterk achteruitgaan, geeft aan dat er iets heel basaal misgaat met de kwaliteit van ons water. Exotische rivierkreeften, droogte, vervuiling

Mercurwaterjuffer is in de eerste helft van de vorige eeuw uit Nederland verdwenen.

van het water met voedingsstoffen en pesticiden spelen ongetwijfeld een rol, maar wat er precies aan de hand is weten we nog niet. Libellen luiden de noodklok om de kwaliteit van ons oppervlaktewater heel hoog op de agenda te zetten!

Literatuur

Grunsven, R.H.A. van, J.G. van 't Bosch & G.I. Bos-Groenendijk (2026). [Basisrapport Rode Lijst Libellen 2024 volgens Nederlandse en IUCN-criteria](#). Rapport VS2025.008, De Vlinderstichting, Wageningen.

Kleef, H.H. van, W.C.E.P. Verberk, B. van de Riet, Y. Verstijnen, B. Achterkamp, J.G.J. Boerrigter, E. Brouwer, A. Kersbergen, R.H.A. van Grunsven, J. Bouwman, D. Tempelman en J.T. Kuper (2025). Achteruitgang van kenmerkende libellen in vennen. Onderzoeksrapport OBN-2021-127-NZ, OBN Natuurkennis, Driebergen.

Termaat, T. & Kalkman, V. (2012). Basisrapport Rode Lijst Libellen 2011 volgens Nederlandse en IUCN-criteria. *Brachytron*, 14(2), 75-185. ●